

Počinak u porcelanu

Trudan gorkim mirom gdje mi lijenost vrijedna
slavu zbog koje sam pobjegao divnom
djetstvu ružičnjaka ispod plavih preda,
sedam puta trudan po savjetu kivnom
da bdijući kopam opet novu jamu
u škrtom zemljištu mojeg mozga lednom,
grobar bez milosti za jalovost samu,
— što toj Zori reći, Sui, kad priđu jednom
ruže, kada stravom blijedih ruža svojih,
to prostrano groblje prazne rupe spoji?

Bacam proždrljivu Umjetnost okrutne
zemlje, te se starom prigovoru smiješim
prošlosti, drugova, genija i mutne
lampe kojom svoje umiranje tješim.
Slijediću Kineza srca bistra haran
kom je čisti zanos dati zalaz kistom
na snježnim tasama za mjesec očaran
čudna cvijeta što ga promirisa listom
s kraja na kraj. Cvijet što, dijete, osjeti ga
gdje se uz filigran plavi duše cijepi.

Kad smrt bude takav san mudrog bez briga,
izabraću jošte mlad krajolik lijepi,
na tasama ću ga snimit rasijano.
Tanka blijeda erta plavetnila biće
jezero u nebu naga porcelana,
jasan polumjesec bijelom maglom sviće
svoj spokojan rog u ogledalo voda
bliz sa tri smaragdne trstike, tri boda.

(Preveo T. U.)

Stéphane Mallarmé.

Белешка о земљи

Данашњи човек, обузет преустројством друштва, није више довољно оно што човек у првом реду јесте, и остаје: биће природе, биће које живи на земљи, живи земљом, живи, у смислу крајњег циља, за земљу, јер се значају и лепоти земље додаје све што се на њој ствара. Човечанство је један пород и један карактер земље. У сваком груменчићу земље има и мозга. А данашњи је човек много пореметио своје односе

prema prirodni, nazivao da živi i posmatra u jednoj oblasti dobro proučenoj dođuje, ali ograničenoj. Neprimamljivo je u nemoralno što se čovek nastavlja u gradu oseti zemlje kao pričinom zemljotresa. Drajmo se i upravljamo u silni anksiozitet. I seljaci i intelektualci shematiizovali su na osnovu našeg čoveka. Besumnje je dobro što je došlo do pokreta čoveka šireg, elementnog, prirodnog, zemljinog. Jer ovaj društvenu revoluciju i pokrete i nosi i preobražava ličnu revoluciju. Lične revolucije su dublje, jače, plemenitije. Zato što je čovek nešto široko, opšte, nepromenljivo u suštini, dok je društvo samo, struktura, oblik specijalan i prolazan. Čovek je stvarnost, kao i zemlja i priroda; društvo je stvar, kao i politika i nauka koje ga obrazuju, smaku i opet razlažu. Jedini stalni faktor društva to je simpatija čoveka za čoveka, a to je pitanje osećaja i srca, dakle pitanje nagona, dakle pitanje čoveka suštinskog i zemljinog. Ne može ceo čovek stati i ostati ni u kojem, ma kako dobro proučenom poligonu jedne isključivo društvene logike i nužde; jer čovek živi energijama zemlje, njegov se život u smislu produžavaju tamo daleko kuda se produžava smisao egzistencije zemlje kao nebeskog tela. I do biološke smrti zemljane, a do astronomske smrti njene, mi smo s njom, i u njoj, i ona.

Kaže se: danas se sve osniva na nauci; i najprostiji svakidašnji život čoveka upravlja se društvenim naukama. To je sigurno pouzdano i zdravo gledište za mnoge stvari i probleme. Ali čovek premaša to gledište. Čovekova materija i njegove radne energije nisu tako pasivno plastične da bi se mogle sasvim mehanički prilagođavati pravilima i ogledima društvenih teorija. Ne može se uvek pod prasto objašnjenje podvesti ono što je komplikovano; pod racionalno objašnjenje ono što je i iracionalno. U čoveku ima više atoma nego zvezda u prostoru, kaže Edington. I premda nauka ni jedno ni drugo nije tačno izbrojala, ta analogija je istinita, i ona bezuslovno međa pogled čoveka na sebe sama i na stvari. Biće dakle da je jednostrano схватање кад људи хоће да се друштвених наука диригују целокупним животом човека сав земљиног. Ми смо данас у пуном романтизму социјалних наука! А не може никоја наука, па ни друштвена, овладати тако многограним и уједно духовним проблемима какви су: рад, слоб, достојанство човеково.

То троје се своди на једно: на рад. А рад је оно безавијетно

воље, према земљи је нема. Не може нико узети чашу »свјетле«
 воде не само из реке, него ни из бунара у »свом«
 дворишту. И бунар једног дана оде, па и двориште. У Северној Америци
 су последњих година милијарде тона земље отишле за обра-
 чуну држати ни своју њиву ни своју шуму, и зато је боље да
 јанство, обиље хране и сировина и рада, може дати само земља,
 а нити царство нити спахијство. Некада, »племић«
 је значно нарочит однос човека према људима и стварима, а не послед-
 Код старог песника XIII века, Ригбефа, читамо: Какви сте ви
 племићи кад земљу поседујете.

Са гледишта земљиног карактера нелогично је што све
 већи и већи број људи теже да живе на скученим просторима,
 на истоветан начин, да живе један од другог и један на другом.
 Занста, све, од нечије бунде до нечијег талента, има данас
 свога заводљивца, паразита, пљачкаша. Сузила нам се свест,
 не знамо колики би требали да су измаси наших спољашњих
 и унутрашњих покрета, не знамо још шта све на земљи овој
 може бити начин, облик и циљ живота наших. Отуда човек на
 неколико квадратних километара гла изводи чуда, а немерена
 просторства остају изван физичког и духовног сродства с
 њим. Русија, данашња, и она ранија у тежњама најбољих ње-
 них синова, чинила је можда највеће напоре у смислу том да
 се држави даде лице и карактер земље, да »друштво«
 чине сви Руси, да човек живи интегралним, свеже природном
 животом са огромним пољима творачког рада. Од Толстојевих
 селаци и савешћу узнемированих поседника па на овамо до
 Челуски-наца, један је конач.

Земља наша, коју религија спомиње с ужасом као неки
 дубоки подрум на дну света, заборављајући да и земља лебди
 у простору; земља наша, чија је економија енергију дала на-
 чела за све наше логичке законе; земља наша, на којој се свугде
 може опстати и која се свугде може волети — она сигурно
 чека друго људство. Ко зна где ће оно кренути. Можда из
 крајева на које данашњи владајући човек најмање мисли. Пи-
 сано је недавно о томе како су Гренланђани одбили предлог
 Данске да се раселе, одбили без предомишљаја и пенкања.
 А ти људи живе ужасно, по нашим појмовима. И то нису
 дивљаци, него свет који диже школе, ради са напетим енерги-
 јама, привлачи доста Американа и Европљана који остају тамо
 на раду. Продире, у најновије доба, једна занимљива и симбо-
 матична литература у смислу препорађања човекових односа
 према земљи, у смислу једног новог духовног пионирства. То
 је француски део француске књижевности који скоро да више не

...za grad; zatim knjige sa Islanda, na iz ruskih arktičkih oblasti. Kazuje nam se tu o ljudima, koji, naravno, rade i da privrede, ali koji rade i s maštom; koji nemaју straha od količine rada; niti имају straha od овог библијског зноја, нити парадирају са пролетерским знојем; а куну нам се да се и они врло много зноје ма да су у хладним појасевима настањени. Ено уосталом и филозоф Севера, Скандинавац Киркели се човек зноји или не зноји; зноји се и онај који плеше...»

Спомињемо из оне литературе, примера ради, руски роман Павла Низовоја *Океан*, где се под океаном разуме вода и обала арктичке руске области. Атмосфера те књиге је тако здрава, свежа, оштра, као чист ветар. Потребна је таква књига људима који живе у зидинама града. Николај је по унутрашњем нагону отишао у тежак живот, у дивљину; он воли земљу као пријатеља; он је гладан живота са земљом без посредничтва; он носи природу у свести и у машти. Њему се саветнички живот његовог сина, радника комунисте; има осећање да људи, спугани у ма како користан аутоматизам, задовољавају увек нечију страст за моћу. Николај је документ да човек увек тежи и раду идеалног порекла, не само утилитарног. Да је човек по природи својој ближи и биљци и птици буре, него баштовану у врту на петнаестом спрату куће. Да је човек прво пионир, истраживач и уметник, па тек затим квалификован радник. — Годе документи као што је Николај; документи о раду ради радости између човека и природе; о спиритуалисању рада који се делимично поклања земљи; о људима који живе трудно али нису гладни.

Није заиста из бића ове наше планете произашло да човек не зна шта ће и куда ће, да се убија од глади, да човек човеку једнако гледа у зубе и у торбу, и испружа длан. Да ли је икада пре данашњице било времена кад је најчешћи гост, и свакидашњи гост, био просјак! Земља ова ни по чему није отаџбина и учитељица просјака и очајника. Од ње нам нису дошли закони очајања који данас владају друштвом. Људство се претворило у праве очајнике, човек више не уме живети самосталан, а у гомили, један пуза уз другога, паразитишу један на другогме на све начине, идејама, доктринама, професијама, злочинствима. Људи су данас полетни у науметцима техничким, изузетно и неинтуитивни, неоригинални, по снагама карактера. Не умемо се »држати«. Навикли смо да нас новац држи, да све само новцем плаћамо, и нико више неће собом, карактером својим да плаћа нешто оригинално и самостално. Новац је убио карактер. А на карактерима базирају и сви сукоби и све симпатије. И појединци и народи се слажу или сударају због

карактера. И класе су настале из карактера. Карактер је друга форма, урођено је човеку. Земља улива карактер у свакога онога ко има однос према њој. Сељаци се увек боље држе од радника и од господe. Сељак је онај који сволуира у плећеројства, мудраштва, религиозног човекољубља. Руски помешчани и енглески сквајр су првобитно добри и политички поштовани, само су дегенерисани. Требало му је смањити посед и повећати достојанство класирајући или карактер као одлику и плећство, или их негирати ако се карактер не држи.

Данас живимо у апсурду. У судару ширег и ужег човека, и у сировој победи ужег човека друштва над ширим човеком земље. Отуда страховите једностраности у свему, од судова, поступака и система до еволуције срцаца у смислу позитивном и негативном, у смислу осећаја симпатија и осећаја антипатија. Отуда заблуде читавих народа. Поразно је видети како су крупни вођи данашњи, са незнатним изузетком, жалосно једностранни у таленту, у културу, у моралу, у методама. Туп је цео свет за осећање компенетрација, за узајамно продирање и задахњивање људи и природе, људи и бескрајног света идеја које од земље потичу. Та тупост нас је отерала у идолопоклонства: машини, новцу, претераној механичкој солидарности. Тим једностраним путем смо упали и у једнострано веровање да данашња невоља лежи искључиво у економском питању, и, ако је слободно рећи тако, да економско питање значи само економију. Никада несрећа људска није била само у економском проблему, па није ни данас. Све је у човеку, а човек није једностран. Један бескућник пролетер, у доброј француској новели, каже своме »спаситељу»: »Оставите ме на миру већ једаред са тим радом, са том робијом. Спасите човека из човека«.

Људи су данас у нездравим односима према људима и земљи, хлебу и раду и достојанству, према себи самима. Сваки разуман имао би пре сваког удружења да рашчисти питање сам са собом, да се определи за став према земљи и друштву пошто одлучи у ком смислу може он сам променити ства и стандард свог живота. То је пут да се већ на првом кораку увиди да је проблем свих проблема моралне природе. Станите лично очи у очи са одговорношћу, очистите материјални проблем, свој и туђ, од секташког и једностраног, и проблем ће се претворити у морални проблем. И француска и руска револуција изашле су из крика неправде и бола, дакле из срца, и само им кроз срце има лека. Трбух се може оброком јела блажено задовољити; оно што и после тога страда, то је морално

osećanje. Pitanje хлеба није само питање економије и научне спекулације, него је морал или неморал, питање осећаја симпатија или антипатија. Руши се у Београду једна стара зграда, кон земљу и зидни материјал човек средњих година у доста очуваном цивилном оделу. Господин без хлеба. Ради мирно, дебелом хартијом се опасује да пропаде одело, једино, сигурно, пут. Тражи невољник од једног друга блузу која висе о дрвету. Грохот смеја и исмевања, и одбијена молба. Тражи врећу. Још већи смех. Господин сагиба главу, ради даље, брине сузу, не једну.

И хлеба и рада има доста у стварности ове земље, али их нема доста у друштвеном систему. Научни системи су нас поделили у потрошаче и произвођаче, и на обе стране уселили менталитет великих права а што мањих дужности, уселили фантастичне претставе о животу из којег би машине требале да изгоне трагедију. Машина нам је донела искључиви смисао за новчану привреду. Радник ради будућности, само пару да узме. Просјак неће хлеб и комад меса, хоће динар. Цео свет, као у психози, говори само једно: новац. Или новчана привреда или ништа. Или доћи до доста новца, или се уврстити у жртве кризе и у незапослене. За тај став постоји данас готова техника, свима приступачна. О хлебу се не говори, о земљи се не говори. Не говори се о умереном колективу, задругарству, на који земља упућује, и који би се могао назвати психолошким колективом према оном великом и оданше механичком колективу. Додуше, подразумева се често све то у оном што се говори, али то обично онда кад се казују научне истине, и које у животу и природи важе само делимично, само као теорија. Животне истине су стварност, и такве истине прати увек низ разноврсних поједности које немају везе с науком. Хлеб, на пример, није ни научна чињеница ни научна истина. Ниједна дефиниција хлеба није тачна. Храна која из земље излази питање је не само планског и техничког, него и мистичког односа човекова према земљи. Хлеб је оно што човек не може само платити и скупити. Земља не зна за новчану цивилизацију. Буду ли се даље ништили везе, везе материјалне и спиритуалне, између земље и људи свих слојева, чак и сељака, земља ће ојаловити. Земља је жива, и ако машина до краја пресече додир човека са тлом, ако земља при обради њива и претова неће баш никако више водити руку човекову и радни пртова неће баш никако више водити руку човекову, почеће да нагон његов, и она ће се променути према човеку, почеће да производи нешто што ће збуњити и човека и машине и друштво науке. Ансурдно је тврђење да је дошло време кад

niko više ne može sam proizvoditi хлеб од семена до печеног
 лепиње. То учење је између осталог криво што је за време
 рата долазило до онако страховитог одсуства хлеба. Машини-
 зирао се и мозак у човеку. У стању је човек и да верује
 апсурду, и да га, као глаумац, сам собом претставља. Успео
 је човек да се, као ствар, искључује из својих природних
 односа, да здрав читав скрсти руке и не ради ништа данашње
 и недељама. То је, кажу, проучен систем. Али се при том си-
 стему коче економски покрети не само у човеку, него уопште,
 и они ван система, сарадња природе и времена. Човек није само
 радник у друштву, него је и радник на земљи, и то не само
 себе ради него и земље ради. Игноровање земље, презирање и
 мржња према земљи, то је дегенерација човечанства.

Долазе вести са више страна — француско село пред-
 њачи — да прости људи сами од себе поправљају своје односе
 према земљи, организују се без науке у друштво, враћају се
 раду као инстинкту. Расељавање опада, има чак досељавање;
 опада глад. Заиста би тешко било помирити се с идејом да
 људству прети буквално људождерство од глади и незапосле-
 ности и мржње, и да се човек не може ишчупати из ове мате-
 ријалне мизерије. Та је мизерија једнострано грешење човека,
 друштва и науке. Људи су ударили асфалт између себе и земље,
 и живе у једном неуротичарском страху да су осуђени на глад
 и нерад. Апсурди, и то варварски, нижу се. Уче човека да
 умртвљава радни инстинкт. Са хлебом се тера шала: у плод-
 ном крају натоваре брда пшенице; чекају да је за новац купују
 они који немају ни новца ни хлеба; спаљују пшеницу. У доба
 јаког социјалног покрета, антисоцијалне одвратности! И сва
 теорија и сва пракса не зна шта ће и где је погрешка. Ако је
 дозвољено ту имати мало хумора, онда све то потсећа на
 глупу ону Гогољеву бабу која крши руке: «Ужасно лаже тај
 човек, али ништа се ту не може, није он крив, то је бојја воља».

Све што данас људи предузимају као мере — акције и
 реакције — једнострано је. То је у општој политици, то је у
 свакој посебној политици. Једностраност вуче у варварство, у
 методе сировости. Губе људи нагон за хармонију, спољашњу
 и унутрашњу. Право је чудо колико је данашњи интелектуалац
 и данашњи сељак тип расејаног и разбијеног човека; колико
 су слаби у концентрацији себе. Отуда су скоро сви покрети на
 бази неспоразума, антипатије, мржње. Губе се у људима
 сигурне атавистичке снаге које нам од земље долазе, снаге
 законности, стабилности, моралне координације. Дижемо стан-
 дард интелигенције и стандард савести друштвене, а на којој
 подлози? Људство је дезертирало са земље у царство новца.
 Човек се мери и вреди по куповним моћима, а радне енергије